

were identified. The author's conclusions and suggestions for improvement are based on the study of current models of strategic safety communication in the EU and NATO. Attention was focused on the need to develop structures that ensure strategic communication, increase the level of media literacy of the population, and strengthen cooperation with EU and NATO countries in planning joint projects aimed at combating disinformation and hostile propaganda. To ensure the correct approach to strategic communication in the security sector while maintaining the reputation and credibility of public administration, it was proposed to develop an effective communication strategy in the context of hybrid warfare, to ensure its continuous improvement and adaptation to current changes and challenges.

Keywords: strategic communication, security policy, hybrid threats, information confrontation, war, propaganda, disinformation, EU countries, NATO.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2023

УДК 338.2; 330.3; 339; 339.94
JEL E20, E21, E22, E23, E44, E69, F01, F02, F29
DOI 10.33111/sedu.2023.53.063.077

Редзюк Євгеній Васильович*

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ КЛАСТЕРІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Анотація. Існуючий стан і виклики міжнародних економічних відносин (посилення конкуренції, інтелектуалізація та технологізація виробничо-комерційних процесів, ковідні обмеження, світова економічна турбулентність, висока інфляція і нестабільність фінансових ринків в більшості країн світу, регіональні виклики, а також головне — війна з рф) вимагають розбудови відповідної і сучасної інфраструктури в Україні, яка б ефективно стимулювала вітчизняний підприємницький сектор до стабільного та конкурентоспроможного зростання. Автором проаналізовано інфраструктуру підприємницького середовища, виявлено провідну роль державного регулювання, інформатизації, мережевої взаємопов'язаності та системності інноваційних процесів в економіці. Досліджено проблеми інфраструктурного забезпечення підприємницького середовища України. Зазначено, що в Україні залишається структурно незбалансована сировинно орієнтована економіка старопромислових районів зі значними накопиченими проблемами, особливо це стосується старопромислових регіонів (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська області). Автором проаналізовано і виявлено провідні фактори системного розвитку на основі кластерів. Запропоновано сформувати оновлену стратегію розвитку пріоритетних сфер діяльності для економіки України з ураху-

* Редзюк Євгеній Васильович — канд. екон. наук, доцент, старший науковий співробітник сектору міжнародних фінансових досліджень, ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України (Київ, Україна), ORCID 0000-0001-5592-5121, redzyuk@gmail.com

ванням існуючих викликів військового характеру, стану соціальної і підприємницької сфер, інфраструктурної складової. На основі оновленої стратегії соціально-економічного розвитку України автором запропоновано створити нові і трансформувати існуючі кластери. Представлено й обґрунтовано 14 пріоритетних стратегічно орієнтованих кластерів економічного розвитку України, що структурно покращують національну економіку. Важливим у формуванні кластерної економіки нового типу в Україні є те, щоб на державному рівні забезпечувались умови і стимули для синергії різних бізнес-структур, освітніх закладів та інноваційних центрів. Надважливою складовою реалізації цієї програми розвитку є системні інвестиції в людський капітал та підготовка кваліфікованих кадрів під реальні та перспективні потреби ринку. Також кластерна економіка нового типу в Україні потребує наявності відповідальної державницької еліти та інститутів, що формують прозору політику соціально-економічного розвитку країни, поступово розвиваючи і стимулюючи потенціал нації.

Ключові слова: кластери; розвиток кластерної економіки; підприємництво; підприємницьке середовище; інфраструктура підприємницького середовища; державне регулювання бізнесу.

Вступ. Необхідність формування дієвого інфраструктурного забезпечення й державне регулювання підприємницького середовища спрямовані на оптимальний розвиток у державі малого, середнього і великого бізнесу. При цьому в сучасних країнах світу відзначаються різноманітні підходи щодо інфраструктурного забезпечення і державного регулювання підприємницької діяльності. В значній мірі, такі підходи залежать від географічного положення, наявності відповідних ресурсів і багатств, національних особливостей народу і його менталітету, освіченості, рівня розвитку державних інституцій тощо. Але є і універсальні успішні механізми формування інфраструктурного забезпечення та державного регулювання підприємницького середовища, які необхідно врахувати при воєнному та після воєнному відновленні економіки України. Тому дослідження цієї тематики є актуальним і необхідним для ефективнішого відновлення бізнес-активності в Україні, формування оптимальної моделі економічного зростання вітчизняних підприємницьких структур і посилення їх конкурентоспроможності на світових ринках.

Постановка завдання. Мета статті — проаналізувати підходи до функціонування інфраструктури підприємницького середовища в світі, виявити його проблеми в сучасній Україні та сформулювати дієздатну інституціональну інфраструктуру вітчизняного підприємництва на основі впровадження конкурентоспроможних кластерів. Провідними завданнями для цього є: 1) аналіз теоретико-методологічних напрацювань у сфері ефективного забезпечення підприємницького середовища; 2) дослідження сучасного стану інфраструктурного забезпечення підприємництва в Україні; 3) надання пропозицій з формування конкурентоспроможних кластерів в економіці України, що актуальні існуючим викликам. Для досягнення поставлених автором мети і завдань у статті

використовуються такі методи; історичні, статистично-математичні, порівняльні, евристичні.

Наукові розробки і досягнення в сфері формування конкурентоспроможних кластерів, досліджень інфраструктурного забезпечення й оптимального державного регулювання підприємницького середовища в світі та Україні мають вчені: В. Геєць, Х. Лейбенстайн, Д. Лук'яненко, Дж. Меєр, А. Мокій, Р. Нурксе, М. Портер, Л. Ринейська, П. Розейштейн-Родан, Д. Сеєрс та інші. Умовно зазначених авторів можна поділити на дві основні групи: одна досліджувала світові процеси інфраструктурного забезпечення підприємницького середовища, а також аналізувала формування конкурентоспроможних кластерів в економіці (Х. Лейбенстайн [1], Р.Нурксе [2], Дж. Меєр [3], М. Портер [8], П. Розейштейн-Родан [3], Д.Сеєрс [3] та інші); друга сфокусувалась на проблемах функціонування вітчизняного підприємницького середовища, його низької конкурентоспроможності на світових ринках (В. Геєць [14], Д. Лук'яненко [6], А. Мокій [9], Л. Ринейська [10] та інші). Напрацювання і розробки згаданих авторів слугують науково обґрунтованою основою для подальших досліджень за цією тематикою.

Результати. Розширення процесів глобалізації світової економіки, фінансів і торгівлі після Другої світової війни зумовило вектор розвитку національних економік, де головним фактором є конкурентоспроможність продукції на світових ринках. У зв'язку з цим сучасне підприємництво є стратегічним ресурсом і внутрішнім джерелом розвитку економіки країни. Наявність активних підприємців з масштабним мисленням стало реальним фактором, що забезпечує стійку конкурентну перевагу найрозвиненіших великих корпорацій у передових країнах світу. Для системного розвитку і активізації підприємництва в цих країнах створено привабливі умови, тобто сприятлива інфраструктура. Існуючий стан і виклики міжнародних економічних відносин (посилення конкуренції, інтелектуалізація і технологізація виробничо-комерційних процесів, ковідні обмеження, світова економічна турбулентність, висока інфляція і нестабільність фінансових ринків у більшості країн світу, регіональні виклики, а також головне — війна з РФ) вимагають розбудови відповідної і сучасної інфраструктури в Україні, яка б ефективно стимулювала вітчизняний підприємницький сектор до стабільного та конкурентоспроможного зростання.

Інфраструктура як система забезпечення підприємницької діяльності потребує постійного глибокого вивчення. Так, вкрай важливо знайти правильний баланс між різними секторами інфраструктури (інституційний, технічний, технологічний, фінансовий, кадровий) у забезпеченні підприємницької діяльності. Крім того, важливим моментом у дослідженні цієї проблеми є те, що створення інфраструктури відбувається як зверху: міжнародними організаціями, державними та регіональними інституціями, так і знизу — представниками інституту підприємництва, зацікавленими у просуванні своїх інтересів. Урахування різних рівнів, підходів, політик і конфлікту інтересів формує збалансовану і стратегічно орієнтовану інфраструктуру підприємницького середовища.

Інфраструктура підприємницького середовища не виробляє продукту у матеріально-речовій формі, лише створює необхідні умови його виробництва. При цьому елементи інфраструктури підприємницької діяльності, не створюючи нову натурально-речову форму продукту, можуть збільшувати у вартісному вираженні суспільний продукт. Х. Лейбенстайн і Р. Нурксе в аналізі економічного зростання різних країн світу ввели термін «порочне коло зубожіння», яке було пов'язано з низькими темпами економічного зростання серед нерозвинених країн, де в основному велика кількість населення, низькі доходи, вузькість ринку й обмеженість ресурсів для модернізації обумовлювали низькі і наднизькі темпи економічного зростання. В цьому контексті, як вважали автори, відповідальні державні інституції та якісно налагоджена інфраструктура підприємницького середовища, особливо наявність ефективного фінансово-інвестиційного стимулу (інструменту) відіграють ключову роль для продуктивного зростання підприємницького середовища в певній країні [1; 2].

Також на розвиток інфраструктурного забезпечення підприємництва в сучасній економіці впливають: 1) інформатизація, в процесі якої знання як освоєна інформація перетворюються на ключовий ресурс забезпечення конкурентоспроможності бізнес-середовища; 2) мережева організація підприємницьких структур у світовому економічному просторі; 3) інноваційність, створення національної інфраструктури, що відповідає новим реаліям, новим технологіям, новим торговим відносинам [3; 4; 5].

Інфраструктура бізнесу — це частина ділового середовища, яка забезпечує організацію необхідними для її діяльності фінансовими, трудовими, інформаційними ресурсами, транспортними, консультаційними, аудиторськими, страховими та іншими послугами. Також це система загальних умов функціонування бізнесу, що забезпечує ефективний рух товарних, фінансових й інформаційних потоків між продавцями і покупцями за допомогою системи організацій та інститутів ринку. Вона включає фінансові організації, ринок робочої сили, транспортні організації, консультаційні фірми, страхові компанії, державні та муніципальні організації та органи влади та ін.

Інфраструктура бізнес-структур виконує ряд функцій, серед яких можна виділити:

- впорядкування, прискорення, забезпечення динамічності товарообігу, поведінки суб'єктів ринкових відносин відповідно до кон'юнктурних коливань ринку;
- забезпечення взаємозв'язку між покупцем і продавцем товарів, а також тих й інших з власниками грошового капіталу (кредитно-банківськими установами та іншими фінансовими компаніями);
- організаційно-правове забезпечення ділових відносин, системи договорів (односторонніх, багатосторонніх, платних, безоплатних, реальних і консенсуальних, агентських, одноразових і термінових, а також купівлі-продажу, доручення, комісії, консигнації, надання права на продаж, довірчого управління майном, трасту, зберігання, підряду на виконання науково-дослідних, дослідно-

конструкторських і технологічних робіт, оренди, страхування, позики банківського рахунку, ліцензійних тощо);

- сприяння розвитку спеціалізації суб'єктів ринкових відносин — товаровиробників, посередників і покупців;
- забезпечення виконання функції державного регулювання та підтримки організованого руху товару (наприклад, за допомогою регульованих оптових ринків);
- забезпечення збалансованості макро- і мікропропорцій, взаємозв'язку обороту капіталу малих підприємств з оборотом суспільного капіталу;
- юридичний контроль за рухом товарних і фінансових потоків;
- надання інформаційних, маркетингових, інноваційних, консалтингових, аудиторських та інших послуг за допомогою інститутів інфраструктури ринку (інформаційно-аналітичних, інноваційних, маркетингових та інших центрів, рекламних агентств, аудиторських і консалтингових фірм, інвестиційних компаній та ін.) [6; 7].

Ураховуючи зазначене, сучасними інструментами ефективною інфраструктури підприємницького середовища, на наш погляд, є: якісне законодавче забезпечення підприємницьких структур, дотримання верховенства права, дієве і справедливе антимонопольне регулювання, стимулююча податкова система, прозора і доступна фінансова й державна допомога при певних умовах; нетарифні бар'єри; експортні податки; заходи щодо інвестицій; правила міграції; експортні субсидії; правила і обмеження у галузі державних закупівель; заборона на імпорт.

Провідними проблемами інфраструктурного забезпечення підприємницького середовища України вважаємо:

- а) недосконалість законодавчого регулювання вітчизняного підприємницького сектору та відсутність стимулів у державної і місцевої влади розвивати бізнес-активність і підприємницьке середовище на системній, довгостроковій основі;
- б) низький рівень довіри до правоохоронних і судових органів влади в Україні, як наслідок, незахищеність, або слабкий рівень захищеності прав власності на активи в нашій державі;
- в) не стимулююча інновації та виробництво товарів з високою доданою вартістю вітчизняна податкова система;
- г) неефективність і низька продуктивність Антимонопольного комітету України, Фонду державного майна України, Національної комісії по цінних паперах і фондовому ринку України;
- д) безініціативність Міністерства економіки України та Міністерства закордонних справ щодо стимулювання експорту вітчизняної продукції з високою доданою вартістю на зовнішні ринки;
- е) малопрогнозована і неузгоджена політика між Міністерством фінансів України і НБУ, що не сприяє заощадженням і фінансово-інвестиційним процесам у вітчизняній економіці.

Крім того, в Україні з часів розпаду СРСР залишається структурно незбалансована сировинно орієнтована економіка старопромислових районів зі значними накопиченими проблемами. Так, це особливо стосується старопромислових регіонів (Дніпровська, Донецька, Запорізька, Луганська області), розвиток яких заснований на історично сформованій спеціалізації, в межах яких працюють «старі» великі підприємства (побудовані ще за радянських часів і зазвичай мають застаріле обладнання й технології), а «нові» практично відсутні або відділяються від існуючих. Економіка цих областей заснована на тривалій експлуатації природних ресурсів і в силу об'єктивного погіршення якісних і кількісних характеристик ресурсної бази з часом неминуче переходить у категорію депресивних. Недосконалість інституціональної інфраструктури бізнесу великих міст, призводить до того, що не вдається запровадити дієві важелі впливу регіональних органів влади на підтримку та модернізацію середніх і великих підприємств.

Для старопромислових регіонів України, в структурі яких великі та середні підприємства створюють значну частку ВВП, особливої актуальності набуває інфраструктурне забезпечення середнього та великого бізнесу. Недержавна складова інституціональної інфраструктури бізнесу є також не достатньо розвиненою через обмеженість фінансово-кредитних ресурсів, спад активності внутрішніх і зовнішніх інвесторів та недостатню участь місцевих громад і об'єднань підприємців. Ці аргументи обумовлюють наявність значної кількості проблемних питань розвитку інфраструктури бізнесу у старопромислових регіонах України, які потребують вирішення. Оптимальним вирішенням цієї проблеми вважаємо залучення сучасного інструментарію підтримки бізнесу, розвитку наукомістких виробництв, шляхом формування відповідної інституціональної інфраструктури міст та активізації участі наукових і освітніх центрів у трансформації великих промислових підприємств. Теорія кластерного розвитку, що запропонована американським ученим М. Портером, доводить значну ефективність синергії системи освіти; наукових, науково-дослідних, інноваційних організацій та промислових підприємств у певному регіоні (рис. 1) [8].

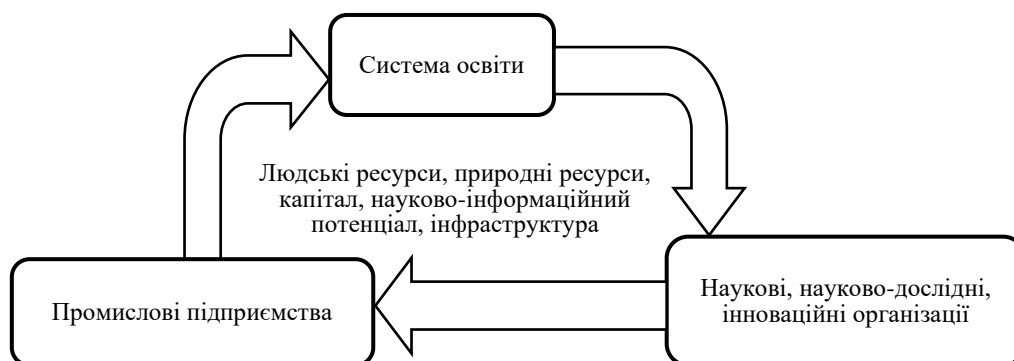

Рис. 1. Провідні фактори системного кластерного розвитку регіону

Залежність економіки регіону від тенденцій на світових ринках, зокрема, металургійному, машинобудівному, хімічній промисловості, аграрному, призводить до уповільнення динаміки його розвитку, а отже, потребує створення нових секторів економіки відповідної області чи регіону. Слід зазначити, що цей процес не має бути пов'язаний із закриттям існуючих містоутворюючих підприємств, а передбачає вивільнення ресурсів (площі, обладнання, персонал), що використовується максимально неефективно. Стимулювання та супроводження такої діяльності має забезпечувати інноваційна інфраструктура бізнесу, заснована на: формуванні виробничо-технологічної інфраструктури (технопарків, бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, кластерного розвитку); запровадженні територій інноваційного розвитку міст у межах великих підприємств (економічні зони у вільних приміщеннях підприємств, інноваційні центри); переорієнтації інформаційної та експертно-консалтингової інфраструктури (фонди підтримки підприємництва, центри субконтрактації, інформаційні центри) з підтримки великих і середніх підприємств на сприяння формуванню нових секторів економіки регіону. Стимулювання останніх доцільно здійснювати шляхом фінансово-кредитної підтримки, а саме за рахунок програм кредитування на пільгових умовах під гарантії муніципалітетів, часткової компенсації відсоткових ставок за процентами з міського бюджету, відшкодування участі у виставках, ярмарках, освітніх проєктах, участі у міжнародних програмах і проєктах.

Фінансова, інформаційна, інноваційна, освітня інфраструктури мають бути в сучасних умовах більш гнучкими, також краще, коли вони приватні або засновані на засадах державно-приватного партнерства, щоб підвищити ефективність їх функціонування за рахунок безпосередньої участі бізнесу, залучення зацікавлених фахівців. Найефективнішими є об'єкти інфраструктури, що створюються приватними та громадськими організаціями за участі місцевих органів влади та самоврядування. Послуги в таких установах є більш кваліфікованими, а їх вартість адаптується до попиту та можливостей підприємництва регіону.

Існує необхідність переосмислення функцій і завдань інституціональної інфраструктури бізнесу міст старопромислових регіонів та її формування за такими напрямками:

- 1) передача повноважень державних органів місцевій владі старопромислових регіонів у питаннях створення, розвитку і використання інфраструктурних елементів із забезпеченням відповідальності;
- 2) розширення повноважень галузевих бізнес-асоціацій, торгово-промислових палат у частині створення відповідної інфраструктури;
- 3) впровадження нових механізмів фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого і середнього бізнесу, високотехнологічного бізнесу (програми кредитування на пільгових умовах під гарантії муніципалітетів, часткова компенсація відсоткових ставок за процентами з міського бюджету, відшкодування участі у виставках, ярмарках, освітніх проєктах, участь у міжнародних програмах і проєктах);

4) розвиток інноваційної інфраструктури бізнесу на засадах державно-приватного партнерства (місцеві муніципалітети, об'єднання підприємців) через:

- формування виробничо-технологічної інфраструктури (технопарків, бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, кластерного розвитку);
- запровадження територій інноваційного розвитку в межах міст (економічні зони у вільних приміщеннях підприємств, інноваційні центри);
- переорієнтація інформаційної та експертно-консалтингової інфраструктури (фонди підтримки підприємництва, центри субконтрактації, інформаційні центри) з підтримки великих і середніх підприємств на сприяння формуванню нових секторів;

5) розширення кількості та напрямів діяльності бізнес-асоціацій (торгово-промислові палати, асоціації, спілки тощо) і громадських організацій (громадські ради, об'єднання активних підприємців тощо).

Формування дієздатної інституціональної інфраструктури підприємництва дозволить створити передумови для: стимулювання інноваційних процесів розвитку існуючих підприємств і генерації нових секторів, активізації партнерства між державою та приватним сектором, підвищення конкурентоспроможності бізнесу регіону, поліпшення якості обслуговування підприємницької діяльності тощо [9].

Сучасна парадигма розвитку української економіки, яка націлена на стійкість до зовнішніх і внутрішніх викликів, а також на міжнародну конкурентоспроможність її підприємницьких структур обумовлює трансформацію старопромислових сировинно-металургійних і аграрних регіонів до кластерного типу її розвитку.

У різних інформаційних джерелах, у тому числі зарубіжних, поняття «кластер» визначається по-різному, але позитивний досвід їх впровадження в розвинених країнах світу і країнах, що розвиваються, показують, що впровадження цих структур та їх ефективність на регіональному, національному та міжнародному рівнях у значній мірі сприяє сталому і прогнозованому економічному зростанню, продуктивній зайнятості, підвищенню конкурентоспроможності. Кластер — це територіальне об'єднання взаємозалежних підприємств різних галузей у межах відповідних промислових регіонів, що направляють свою діяльність на виробництво конкурентної продукції світового рівня. Кластери в глобалізованій світовій економіці XXI ст. розглядаються як детонатори творчої активності та інноваційності.

Сучасні кластери переважно є протидією домінуванню і поширенню транснаціональних компаній у глобалізованій економіці, виникаючи на національному, регіональному та муніципальному рівнях. Нерідко центром формування кластерів виступають університети або групи науково-дослідних структур і наукових установ. Тому кластери визнані однією з найефективніших виробничих систем епохи глобалізації та економіки знань (Knowledge Economy). Інноваційно орієнтовані держави, які бажають зміцнити власну міжнародну конкурентоспроможність, сфокусовані на пріоритетному їх розвитку (рис. 2) [10].

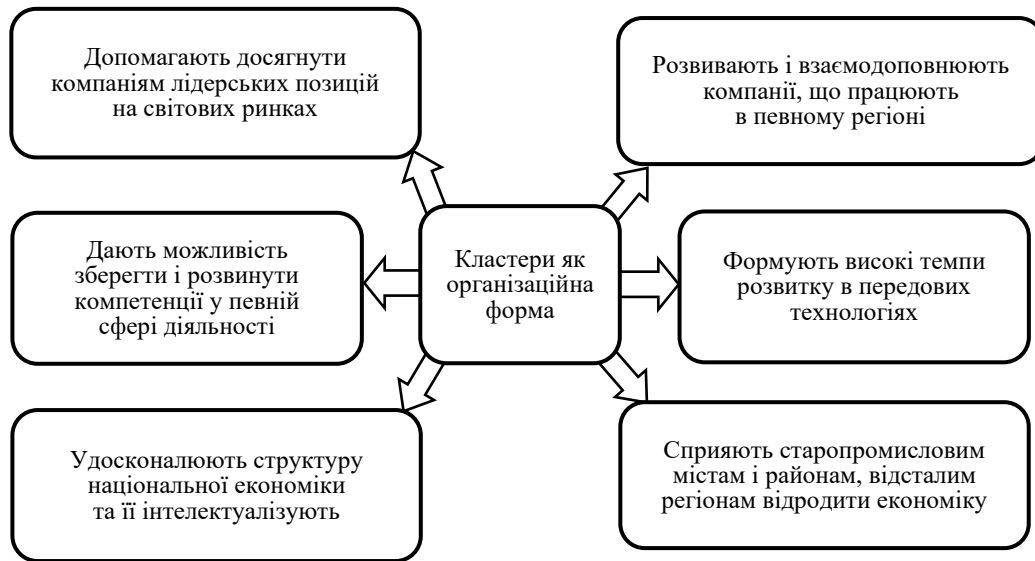

Рис. 2. Очевидні переваги кластерного розвитку національної економіки

Ключовими вимогами до сучасних кластерів є:

- кластери мають бути орієнтовані на інноваційність як основний фундамент їхнього розвитку;
- кластери повинні максимально ефективно використовувати досягнення наукових і маркетингових досліджень, інформаційних та комунікаційних технологій, враховувати існуючі світові досягнення й розробки;
- у контексті економіки знань саме кластери покликані та мають розвивати майстерність і підприємницьку активність інтелектуального потенціалу, робочої сили, що задіяна в певному кластері, а також ефективно залучати й якісно трансформувати соціальне середовище певного регіону.

Якщо подивитися на кластерну економіку в європейських країнах, то відзначимо, що 40 % робочої сили працюють на підприємствах, об'єднаних у кластери, усього їх близько 3 тис. В Україні до повномасштабного вторгнення РФ функціонувало близько 50 кластерів, із них 31 % — ІТ кластери, 16 % — АПК, 13 % — деревообробна і меблева промисловість, 10 % — енергетика, 6 % — аерокосмічна галузь. Зазначимо, що до війни в Україні домінував стрімкий розвиток ІТ кластерів, а також сировинно-аграрний тип виробництва, який з початком повномасштабного нападу показав у значній мірі неспроможність і нестійкість до існуючих викликів [11; 12].

На наш погляд, формула перемоги України у російсько-українській війні та успішному повоєнному відновленні складається з: 1) стійкості військової складової; 2) економічної ефективності й гнучкості до внутрішніх і зовнішніх викли-

ків; 3) забезпечення соціальної стабільності. Для цього необхідно сформувати оновлену стратегію розвитку пріоритетних сфер діяльності для економіки України з урахуванням існуючих викликів військового характеру, стану соціальної і підприємницької сфери, інфраструктурної складової.

На основі оновленої стратегії соціально-економічного розвитку України автором пропонується створення нових і трансформація існуючих кластерів (табл. 1).

Таблиця 1

**ПРІОРИТЕТНІ СТРАТЕГІЧНО ОРІЄНТОВАНІ КЛАСТЕРИ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Тип і характеристика кластера	Спеціалізація кластера	Оптимальний регіон чи місто
1	2	3
Існуючий, модернізований, суттєво розгалужений, спрямований на співпрацю з визнаними міжнародними фірмами	Військово-технічний	Центральні та західні області України
Існуючий, модернізований, сформований на основі гірничо-металургійного комплексу	Машинобудівний	Київ, Дніпро, Харків, Кривий Ріг, Львів, Кременчук, Полтава, Кропивницький, Запоріжжя, Суми
Існуючий, модернізований, сформований на основі гірничо-металургійного комплексу	Суднобудівний	Миколаїв, Одеса, Рені, Ізмаїл, можливо Херсон після війни
Існуючий, модернізований, сформований на основі сільського господарства і агропромислового комплексу	Харчовий (глибокої переробки продукції АПК)	Центральні, південні і деякі райони східних областей України
Новий, сформований на основі сільського господарства, агропромислового комплексу, сировини хімічної галузі	Медично-фармацевтичний і косметологічний	Київ, Харків, Львів, Вінниця
Новий, сформований на основі сільського господарства, агропромислового комплексу, сировини хімічної галузі	Біохімічний	Центральні, південні і деякі райони східних областей України
Існуючий, модернізований, сформований для створення українських ІТ-брендів, медіа-продуктів, а не аутсорсингу і ІТ-офшорингу	Інформаційно-комунікаційних технологій	Київ, Львів, Харків, Одеса, Дніпро, Запоріжжя
Існуючий, модернізований, сформований для децентралізації джерел енергії і їх екологізацію	Базової та альтернативної енергетики	Усі регіони України
Існуючий, модернізований, доповнений целюлозно-паперовою промисловістю, новими матеріалами і засобами	Деревообробної і меблевої промисловості	Західні області України, Полісся, Слобожанщина

Закінчення табл. 1

1	2	3
Існуючий, модернізований, сформований з врахуванням військових та промислових потреб у воєнний і поствоєнний періоди	Хімічної і нафтопереробної промисловості	Центральні та західні області України
Існуючий, модернізований, потребує розвитку на більш ефективній та інноваційній основі з націленістю у розробці нових більш прогресивних матеріалів, обладнання і транспорту	Кластер забезпечення транспортно-будівельної і комунальної індустрії	Усі регіони України
Існуючий, модернізований, доцільно розвивати навколо потужних інтелектуальних центрів і профільних закладів вищої освіти	Аерокосмічний	Київ, Дніпро, Запоріжжя, Харків
Новий, сформований для забезпечення військово-промислового комплексу, медичної, аерокосмічної, хімічної промисловості, машинобудування	Титанової промисловості	Житомирській область, центральні області України
Новий, сформований для подальшого розвитку складових для електромобілей, акумуляторів, батарей, повербанків тощо	Літєвої промисловості	Кіровоградська область, центральні області України

Вважаємо впровадження і розвиток перерахованих 14 кластерів необхідною умовою для більш збалансованого і конкурентоспроможного розвитку економіки України, інтелектуалізації підприємницького сектору, а також для покращення якості вітчизняної робочої сили. Крім того, правильно сформована політика кластеризації української економіки посприє поверненню значної кількості біженців з європейських країн. Важливим у разі формуванні кластерної економіки нового типу в Україні є те, щоб на державному рівні забезпечувались умови і стимули для синергії різних бізнес-структур, освітніх закладів та інноваційних центрів, а також надавалась можливість створити єдиний майданчик для ефективно-інноваційно-виробничої діяльності та інформаційно-комунікаційної співпраці. Потрібна й чітка законодавчо-правова база функціонування кластерів, прозора і зрозуміла методологічна оцінка результативності кластерів. У комплексі такий підхід надасть можливість швидше і ефективніше трансформуватись українській економіці від сировинно-аграрного типу до інноваційно орієнтованої економіки XXI ст.

У разі запровадження кластерної економіки нового типу необхідне й формування нової системи цінностей в українському суспільстві, що спирається на особистий чи діловий успіх через призму підприємливості та інноваційності, який обумовлений значною роллю інтелектуального підприємництва в розбу-

дові економіки. Провідною складовою успіху в цьому процесі є стратегічно орієнтоване на сучасні виклики державне регулювання; тобто на розвиток професійного, ефективного та креативного бюрократичного апарату мають бути спрямовані всі суспільні ресурси і можливості нашої країни. Також слід створити сприятливе і безпечне середовище для бізнесу з прозорим правовим регулюванням, боротьбою з корупцією та зі стимулюючою до інтелектуально-інноваційного бізнесу податковою політикою. Ще однією надважливою складовою є системні інвестиції в людський капітал і підготовку кваліфікованих кадрів під реальні та перспективні потреби ринку.

Особливість використання інтелектуальних продуктів в економічному обігу кластерної економіки нового типу полягає в тому, що вона передбачає як самостійне використання їх власником, так і їх передачу в тимчасове використання за певну плату, або їх продаж у повне володіння іншому суб'єкту. При цьому розвиток відносин інтелектуальної власності зумовлений поширенням ринкових відносин, формуванням ринку новинок, який входить складовою частиною у товарний ринок. Поява ринку новинок пов'язана з тим, що просте накопичення інтелектуальних продуктів у будь-яких масштабах автоматично не втілюється в інноваційний процес. Передача інтелектуальних продуктів від однієї фази інноваційного процесу до іншої потребує значних зусиль підприємців, а також ефективного функціонування посередницьких структур [13; 14].

Зазначене обумовлює не лише формування державних і недержавних інституцій, що створюють, перерозподіляють і захищають інтелектуальний продукт, а й здебільшого вимагає від вітчизняних підприємницьких структур фокусування на моніторинг ринкових потреб і стимулюють до активного продажу інтелектуальних продуктів, або до співпраці на світових ринках.

Кластерна економіка нового типу і нова системи цінностей інноваційного підприємництва в Україні потребує наявності відповідальної державницької еліти та інститутів, що формують прозору політику соціально-економічного розвитку країни, поступово розвиваючи і стимулюючи потенціал нації. Тобто одним зі значимих факторів успіху буде довгострокове і цілеспрямоване урахування інтересів широких груп населення, справедлива й необтяжлива податкова політика, значні системні інвестиції в людський капітал; через 20–30 років, як результат — інтелектуалізація суспільства та розвинена економіка інноваційного типу з розвиненими конкурентоспроможними кластерами, які повноцінно інтегровані у світову економіку. У цьому контексті, на наш погляд, Україні необхідно стратегічно сформулювати своє бачення та інтереси в глобалізованому світі на подальші 20–30 років, виявити базові пріоритети, ресурси, переналаштувати державне регулювання під них і поступово тактичними кроками рухатись до досягнення проміжних і стратегічних цілей.

Висновки. Підсумовуючи, наголосимо, що успішність кластерної вітчизняної економіки інноваційного типу можлива при поєднанні: 1) націленості на складність економіки; 2) зосередженості на високій доданій вартості у вироблених товарах і послугах; 3) системній увазі до кооперації і зниження внутрішніх

транзакційних витрат; 4) запровадженні ліфта підприємницького зростання; 5) залученні прогресивних способів організації та інституційного забезпечення кластерів; 6) впровадженні нової системи цінностей інноваційного підприємництва. Сприятиме цьому відновлення поваги до прав власності в Україні, трансформація правоохоронних органів і судів за стандартами країн ЄС, відповідна законодавча база і регуляційна політика, що включатиме максимальну свободу підприємництва на початковому мікрорівні, мінімальне і спрощене оподаткування на рівні малого бізнесу, доступне кредитування для середнього бізнесу, система підтримки експорту великих вітчизняних компаній. Паралельно з цими заходами Україні необхідно прибрати відсутність взаємозалежності між освітою, наукою та реальним сектором економіки [15; 16].

Література

1. Leibenstein H. Economic Backwardness and Economic Growth. Studies in the Theory of Economic Development. New York. 1957. P. 132–134.
2. Nurkse R. Equilibrium and Growth in the World Economy. Cambridge. 1961.
3. Meier G. M., Seers D. Paul, Rosenstein-Rodan P. Pioneers of Development. 1984. URL: <http://www.rrojasdatabank.info/pioneers8a.pdf>
4. Довгаль О. А. Економічний протекціонізм: аналіз світового досвіду. Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Економічна серія. 2002. № 564. С. 220–222.
5. Evenett S. J. The Tide Turns? Trade, Protectionism, and Slowing Global Growth. S. J. Evenett, J. Fritz. London: CEPR Press, 2015. 214 p.
6. Лук'яненко Д. Г. Міжнародна економіка: підручник. К.: КНЕУ, 2014. 762 с.
7. Максимцова М. М., Горфінкеля В. Я. Менеджмент малого бізнесу. М.: Вузівський підручник. 2007. 269 с.
8. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations: With a New Introduction. N.Y.: The Free Press, 1990, Palgrave Tenth Edition, 1998. 855 p.
9. Мокій А. І., Антонюк Д. А. Розвиток інституціональної інфраструктури бізнесу великих міст старопромислових регіонів. Соц.-ек. проблеми сучас. періоду України. 2013. Вип. 2(100) 1. С. 131–138.
10. Ринейська Л. С. Кластери у сучасній глобальній економіці. Ефективна економіка. 2016. №5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4971>
11. Ленчук Е. Б., Власкин Г. А. Кластерный подход в стратегии инновационного развития зарубежных стран. Экономический портал.: <http://institutiones.com/strategies/1928>.
12. Світові кластери: Становлення світових кластерів. Ucluster. URL: <https://ucluster.org/universitet/klastery-svit/>
13. Овчаренко Л. Деякі питання становлення інноваційного підприємництва. Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Економіка. 2000. Вип. 41. С. 23–26.
14. Гець В. М. Інституційна обумовленість інноваційних процесів у промисловому розвитку України. Економіка України. 2014. №12. С. 4–19.
15. Редзюк Є. В. Місцеве самоврядування як фактор відбудови української економіки. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2023. N2 (30). С. 57–71.
16. Редзюк Є. В. Стан, проблеми і чинники гальмування розвитку бізнес-активності в Україні. Стратегія економічного розвитку України: зб. наук. пр. Київ: КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2022. № 2 (52). С. 35–48

References

1. Leibenstein, H. *Economic Backwardness and Economic Growth. Studies in the Theory of Economic Development*. New York. 1957. P. 132–134.
2. Nurkse, R. *Equilibrium and Growth in the World Economy*. Cambridge. 1961.
3. Meier, G.M., Seers D. Paul, Rosenstein-Rodan R. *Pioneers of Development*. 1984. <http://www.rrojasdatabank.info/pioneers8a.pdf>
4. Dovhal, O. A. „Ekonomichnyi protektsionizm: analiz svitovoho dosvidu”. *Visn. Khark. nats. un-tu im. V. N. Karazina*. Ekonomichna seriia 564 (2002): P. 220–222. [in Ukrainian].
5. Evenett, S.J., Fritz, J. *The Tide Turns? Trade, Protectionism, and Slowing Global Growth*. London: CEPR Press, 2015. 214 p.
6. Lukianenko, D. H. *Mizhnarodna ekonomika*. Kyiv: KNEU, 2014. [in Ukrainian].
7. Maksimtsova, M.M., Horfinkelia V.Ia. *Menedzhment maloho biznesu*. M.: Vuzivskyi pidruchnyk. 2007. 269 p. [in Russian].
8. Porter, M. E. *The Competitive Advantage of Nations: With a New Introduction*. N.Y.: The Free Press, 1990, Palgrave Tenth Edition, 1998.
9. Mokii, A. I., Antoniuk D. A. “Rozvytok instytsionalnoi infrastruktury biznesu velykykh mist staropromyslovykh rehioniv”. *Sots.-ek. problemy suchas. periodu Ukrainy*. Vyp. 2(100) (2013): 131–138 [in Ukrainian].
10. Ryneiska, L.S. „Klastery u suchasni hlobalni ekonomitsi”. *Efektivna ekonomika 5* (2016). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4971> [in Ukrainian].
11. Lenchuk, E. B., Vlaskyn H. A. *Klasternyi podkhod v stratehyy innovatsyonnoho rozvytyia zarubezhnykh stran*. *Ekonomycheskyi portal*. <http://institutiones.com/strategies/1928> [in Russian].
12. *Svitovi klasteri: Stanovlennia svitovykh klasteriv*. Ucluster. <https://ucluster.org/universitet/klasteri-svit/> [in Ukrainian].
13. Ovcharenko, L. “Deiaki pytannia stanovlennia innovatsiinoho pidpriemnytstva”. *Visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka*. *Ekonomika* 41 (2000): 23–26 [in Ukrainian].
14. Heiets, V. M. “Instytsiina obumovlenist innovatsiinykh protsesiv u promyslovomu rozvytku Ukrainy”. *Ekonomika Ukrainy* 12 (2014): 4-19 [in Ukrainian].
15. Redziuk, Y. V. “Mistseve samovriaduvannia yak faktor vidbudovy ukrainskoi ekonomiky”. *Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku* 2/30 (2023): 57–71 [in Ukrainian].
16. Redziuk, Y. “State, problems and factors inhibiting the development of business activity in Ukraine”. *Strategy of Economic Development of Ukraine*, 51 (2023): 35–49. <https://doi.org/10.33111/sedu.2022.51.035.049> [in Ukrainian].

FORMATION OF COMPETITIVE CLUSTERS IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES

Yevhenii V. Redziuk

Candidate of Economics, Associate
Professor,

Senior Researcher, sector international
financial research,

State Organization «Institute of the
Economy and Forecasting
of the National Academy of Sciences of
Ukraine»
(Ukraine)
ORCID 0000-0001-5592-5121

Abstract. The current state and challenges of international economic relations (tightening competition, intellectualization and technologization of production and commercial processes, Covid restrictions, global economic turbulence, high inflation and instability of financial markets in most countries of the world, regional challenges, and most importantly — the war with the Russian Federation) require development appropriate and modern infrastructure in Ukraine, which would effectively stimulate the domestic business sector towards stable and competitive growth. The author analyzed the infrastructure of the business environment, identified the leading role of government regulation, informatization, network interconnectedness and systematic innovation processes in the economy. The problems of infrastructural provision of the business environment in Ukraine have been studied. It is noted that in Ukraine there remains a structurally unbalanced raw material-oriented economy of old industrial regions with significant accumulated problems, especially for old industrial regions (Dnepropetrovsk, Donetsk, Zaporozhye, Lugansk regions). The author analyzed and identified the leading factors of systemic development based on clusters. It is proposed to formulate an updated strategy for the development of priority areas of activity for the Ukrainian economy, taking into account existing military challenges, the state of the social and business spheres, and the infrastructure component. Based on the updated strategy for the socio-economic development of Ukraine, the author proposes the creation of new and transformation of existing clusters. 14 priority strategically oriented clusters of economic development of Ukraine that structurally improve the national economy are presented and justified. It is important when forming a new type of cluster economy in Ukraine that conditions and incentives are provided at the state level for the synergy of various business structures, educational institutions and innovation centers. An important component of the implementation of this development program is systematic investment in human capital and training of qualified personnel to meet the real and future needs of the market. It also needs a responsible state elite and institutions that form a transparent policy for the socio-economic development of the country, gradually developing and stimulating the potential of the nation.

Keywords: clusters; development of cluster economy; entrepreneurship; business environment; business environment infrastructure; government regulation of business.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2023